

**ΠΡΩΙΜΗ ΘΕΜΑΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΑΘΕΜΑΤΩΝ ΕΝΕΣΤΩΤΩΝ;
Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΩΝ *κινέω*, *θυνέω*, *δινέω* (*)**

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΑΝΤΕΛΙΔΗΣ

The Ancient Greek presents *θυνέω* and *δινέω* provide good examples for the fact that structural correspondences between etymologically related words from genetically related languages do not necessarily point to original common ancestors of these words in the protolanguage but can be the results of parallel yet independent developments in each language. In this paper a different approach to the problem of the beginnings of the abandonment of the athematic verbal inflection is proposed and the original existence of a further type of athematic nasal presents in Indo-European, which left just a few traces, mainly in Greek, is assumed.

Οι ενεστώτες *κινέω*, *θυνέω* και *δινέω* έχουν δύο κοινά σημεία μεταξύ τους:

(α) Φαίνονται να σχηματίζονται και οι τρεις με ένα επίθημα *-νε-* ή, ακριβέστερα, λήγουν και οι τρεις σε *-νέω-* και κλίνονται ως συνηρημένα ρήματα σε *-έω*.

(β) Δηλώνουν κίνηση, είτε γενικά, όπως το *κινέω*, είτε, ειδικότερα, συγκεκριμένα είδη κίνησης, όπως το *θυνέω* ('κινούμαι με ταχύτητα, πέφτω με ορμή' κ.λπ.) και το *δινέω* ('γυρίζω –μεταβ. και αμετάβ.–, περιστρέφομαι').

Κατά την ευρύτερα αποδεκτή θεωρία πρόκειται για αρχικούς αθέματους έρρινους ενεστωτικούς σχηματισμούς που έχουν θεματικοποιηθεί. Θυμίζω εδώ ότι κατά την κρατούσα άποψη ενεστώτες του τύπου αυτού σχηματίζονταν από "δισύλλαβες" ρίζες με χαρακτήρα **-eu/u-* ή απλές "μονοσύλλαβες" ρίζες με επαύξηση **-eu/u-* (τα δεδομένα που έχουμε στη διάθεσή μας δεν επιτρέπουν κατά κανόνα τη σαφή διάκριση μεταξύ των δύο αυτών τύπων ριζών) με την παρεμβολή του ενθήματος **-n-* μεταξύ του **-eu/u-* και της υπόλοιπης ρίζας (βλ. Strunk 1967), π.χ. ρίζα **str-eu-* **stg -n-eu-mi* (ελλ. *στόρνυμι*).

(*) Η παρούσα εργασία όταν υπεβλήθη έφερε τον τίτλο "*Η προέλευση των ενεστώτων κινέω, θυνέω και δινέω*". Η έρευνα που ακολούθησε κατέστησε αναγκαία την αλλαγή του τίτλου της.

*κι-ν-εϋ-μι	κινέ(F)-ω
*θυ-ν-εϋ-μι	θυνέ(F)-ω
*δι-ν-εϋ-μι	δινέ(F)-ω

Η ετυμολογία φαίνεται να ενισχύει στην περίπτωση των *κινέω* και *θυνέω* την άποψη αυτή όπως θα δούμε παρακάτω.

Πρόκειται για μια εκ πρώτης όψεως αληθοφανή και πειστική εξήγηση, η οποία έχει παγιωθεί και έχει περάσει σε εγχειρίδια και ετυμολογικά λεξικά της Αρχαίας Ελληνικής χωρίς να αμφισβητείται σοβαρά (βλ. π.χ. Strunk, 1967, σελ. 86-87 και 124-126, Chantraine Dict. Et.). Μια προσεκτικότερη όμως εξέταση και ανάλυση των δεδομένων δείχνει ότι η θεωρία αυτή παρουσιάζει αδύνατα σημεία που επιβάλλουν την αναθεώρησή της. Σημειώνω εδώ ότι, όπως θα δειχθεί στη συνέχεια, μόνο το *κινέω* μπορεί με ασφάλεια να αναχθεί, έστω και έμμεσα, σε αθέματο έρρινο ενεστωτικό σχηματισμό.

Ας έρθουμε λοιπόν στα σημεία εκείνα που κατά τη γνώμη μου καθιστούν προβληματική την εξήγηση των τριών αυτών ενεστώτων ως προϊόντων θεματικοποίησης αθέματων έρρινων ενεστώτων. Θα ξεκινήσω με δύο σημεία που αφορούν το κλιτικό παράδειγμα των έρρινων ενεστώτων του τύπου IE *-n-έu-mi και των τριών ελληνικών ενεστώτων.

(1) Δεν υπάρχει τύπος στο κλιτικό παράδειγμα ενός IE(*) έρρινου ενεστώτα από ρίζα με χαρακτήρα *-eu/u- που θα μπορούσε εξαιτίας κοινών χαρακτηριστικών (φωνολογικών-δομικών) με αντίστοιχο τύπο θεματικής ρηματικής κλίσης να οδηγήσει στην απλή αναλογική ανάληψη της θεματικής κλίσης από όλο το κλιτικό παράδειγμα του έρρινου ενεστώτα, όπως προϋποθέτει η συνήθης εξήγηση:

*-n-έu-mi		*-ō
*-n-έu-si		*-e-si
*-n-έu-ti		*-e-ti
	←	
*-n- u-mé-		*-o-me-
*-n- u-té-		*-e-te
*-n- μ-énti		*-o-nti
	↓	
ελλ.		*-νέF-ω
		*-νέF-εις

(*) IE=Ινδοευρωπαϊκή, Ινδοευρωπαϊκός

- *-νέF-ει
- *-νέF-ο-με-
- *-νέF-ε-τε
- *-νέF-ο-ντι

Η υποτιθέμενη αυτή θεματικοποίηση πρέπει να ξεκίνησε πολύ νωρίς, όπως δείχνει η μορφή του επιθήματος που τελικά επικράτησε σε ολόκληρο τον ενεστώτα: Η μορφή -νε(F)- παραπέμπει σε εποχή κατά την οποία η μετάπτωση -νευ/νυ- του "επιθήματος" μεταξύ ενικού και πληθυντικού στον ενεστώτα δεν είχε ακόμη "εξομαλυνθεί" σε -νῦ/νῦ- (δείκ-νῦ-μι: δείκ-νῦ-μεν) υπό την επίδραση του "επιθήματος" -νᾱ/νᾱ- της άλλης μεγάλης κατηγορίας ἑρρινων ενεστωτικών σχηματισμών (τύπος δάμ-νη-μι: δάμ-να-μεν). Αν όμως έχουμε πράγματι να κάνουμε με τόσο πρώιμη θεματικοποίηση αθεμάτων ενεστώτων του τύπου *-n-éu-mi *-n-u-més, τότε θα πρέπει να εξηγηθεί γιατί μια τέτοια μεταβολή (με ουσιαστικές συνέπειες για το ρηματικό σύστημα της Ελληνικής) περιορίστηκε στους τρεις αυτούς ενεστώτες και δεν συμπεριέλαβε και τους άλλους θεωρούμενους ως παλαιούς, ινδοευρωπαϊκούς ἑρρινους ενεστώτες του τύπου αυτού (π.χ. στόρ-νῦ-μι –αρχ. ινδ. *stṛ-pṛ-tí-* και όχι *στορνέω, ὄρνῦμι και όχι *ὄρνέω κ.λπ.). Ο ενεστωτικός αυτός σχηματισμός όχι μόνο διατηρήθηκε ως αθέματος τουλάχιστον μέχρι τον 5ο π.Χ. αι., αλλά και επεκτάθηκε σε πολλές ρηματικές ρίζες, οι οποίες αρχικά δε σχημάτιζαν (ή δε φαίνεται να σχημάτιζαν) ἑρρινο ενεστώτα (π.χ. δείκ-νῦ-μι, αλλά αρχ. ινδ. *dis- á-ti*, γοθθ. *ga-teihan*, αρχαϊκό λατινικό *deic-ō > dīcō*, ρίζα **deik-*) καθιστάμενος πολύ παραγωγικός. Μόλις κατά τα τέλη του 5ου π.Χ. αι. αρχίζει η θεματικοποίηση του ενεστωτικού αυτού σχηματισμού (π.χ. ὄμνῦω, δεικνύω κ.λπ.), όπως φαίνεται από τις διαθέσιμες γραπτές μαρτυρίες.

(2) Το κλιτικό παράδειγμα των ενεστώτων αυτών γεννά αμφιβολίες για το αν έχουμε να κάνουμε με θεματικοποίηση *-ν-εῦ-μι→*-νέF-ω. Και οι τρεις κλίνονται ως κανονικά συνηρημένα ρήματα σε -έω, χωρίς να διασώζουν (ή, ακριβέστερα, "να εμφανίζουν") ίχνη παλαιότερου ἑρρινου ενεστωτικού σχηματισμού του τύπου *-n-éu-mi. Κατά τα συνηρημένα ρήματα σχηματίζονται και οι υπόλοιποι τύποι των κινέω και δινέω (από το θινέω μαρτυρείται μόνο το ενεστωτικό θέμα):

κινέω, ἐ-κίνησα, κινήσω, ἐ-κινή-θην, κε-κίνημαι, κινή-τός, κίνη-σις, κίνη-μα κ.λπ.

δινέω, ἐ-δίνησα, δε-δίνη-μαι, δίνη-σις, αιολ. δίννημι (μτχ. δίννεντες στη Σαπφώ) κ.λπ.

Το κινέω δε μαρτυρείται πουθενά ως κινέFω γεγονός που θα αναμενόταν,

αυτή επιβεβαιώνεται από το επικώς μαρτυρούμενο *κίνυμαι*. Το αρχικό κλιτικό παράδειγμα πρέπει να είχε ως εξής:

	ΕΝΕΡ.	ΜΕΣΗ
ενεσ.	* <i>k̂i-n-éu-mi</i>	* <i>k̂i-n-u-toi</i> (> <i>κίνυται</i>)
αόρ.	* <i>e-k̂j em-m̄</i> (ἔσσενα, <i>cyánam</i>)	* <i>e-k̂j u-to</i> (ἔ-σσυ-το)
ρην. επιθ.		* <i>k̂i u-tos</i> (>-σ(σ)υ-τος, - <i>cyu-ta</i> -)

Στους χρόνους της δημιουργίας των ομηρικών επών φαίνεται πως η παραδειγματική σύνδεση του ενεστώτα με τους υπόλοιπους τύπους του κλιτικού παραδείγματος είχε, κυρίως εξαιτίας της μεταβολής **k̂j* > s, ήδη διαρραγεί. Τα δύο τμήματα του παραδείγματος ανεξαρτητοποιήθηκαν πλήρως το ένα από το άλλο και έδωσαν δύο νέα κλιτικά παραδείγματα, δηλαδή δύο νέα ρήματα (*κινέω κινησ-* έναντι *σεύω /σεύομαι² / ἔσσευσα/ ἔσσυτο*).

Στην Ινδοϊρανική δε μαρτυρείται έρρινος ενεστώτας. Ως ενεργητικός ενεστώτας χρησιμοποιείται ο μεταβιβαστικός *cyānáyati / śānáyēti* (<**k̂jou-éje-ti*, με ινδοϊρ. *ā* <*o σε "ανοιχτή" συλλαβή, ετεροιωμένη μεταπτωτική βαθμίδα της ρίζας και επίθημα *-*ei-^e/o-*), ο οποίος μαρτυρείται και στην Ελληνική, πρβλ. *ἔσσοιμνον, τεθορυβημνον, ὠρμημνον* (ρήμα *σέομαι*), *σέει* (Βακχυλίδης 16.10, προσ. ενεσ. ενός *σέω* <**k̂jou-éj-ō*). Το γεγονός αυτό μπορεί να ερμηνευθεί ποικιλοτρόπως. Ο Strunk (1967, σελ. 94-95) απέδωσε την "μη εμφάνιση" ενός αρχ. ινδ. *cinóti (<**k̂i-n-éu-ti*) στην ομοηχία που θα δημιουργείτο με το άλλο *cinóti* 'μαζεύει, συγκεντρώνει' (<**k̂wínéuti*, πρβλ. *ποιέω* <**k̂wói*). Το ότι επίσης στην Ινδοϊρανική χρησιμοποιείται ένας παράγωγος ενεστωτικός σχηματισμός ως ο "κανονικός" ενεστώτας στο κλιτικό παράδειγμα του ρήματος αποτελεί κατά τον Strunk ένδειξη ότι ο μεταβιβαστικός ενεστώτας εισήχθη στο παράδειγμα αργότερα, εκτοπίζοντας τον παλαιότερο έρρινο ενεστώτα³. Η εξέλιξη δηλαδή του ρήματος αυτού στην

-
2. Ο ενεστώτας *σεύομαι* μπορεί, όπως δείχνει και το ακριβές ινδικό αντίστοιχό του *cyānate*, να αναχθεί στην ΙΕ. Ως προς τον ενεργητικό ενεστώτα *σεύω* οι γνώμες συμφωνούν ότι πλάστηκε εντός της ελληνικής με αφηρησία τον μέσο *σεύομαι* 'κινούμαι, προχωρώ' ως ο αντίστοιχος μεταβιβαστικός ενεστώτας κατά το πρότυπο *γράφω:γράφομαι* κ.λπ. Θεωρείται ότι ο "άρρινος" μέσος ενεστώτας είναι παλαιότερος έναντι του έρρινου, ο οποίος πλάστηκε ως παραδειγματικό συμπλήρωμα του ενεργητικού **k̂i-n-éu-ti* (βλ. Strunk, σελ. 90-92). Η θεωρούμενη ως παλαιά αυτή "συνύπαρξη" ενεργητικού έρρινου ενεστώτα με μέσο "άρρινο" θεματικό ενεστώτα μπορεί να συγκριθεί με ανάλογες περιπτώσεις που απαντώνται στην Αρχαία Ινδική, π.χ. *junāti* 'θέτει σε κίνηση': *ján-a-te* 'κινείται γρήγορα', *gīpāti* 'κάνει να ρεύσει, να κυλήσει': *gīy-a-te* 'ρέει, τρέχει, κυλά' (δηλ. "ΕΝΕΡΓ. ΜΕΤΑΒ. ΕΡΡ. ΑΘΕΜ. ΕΝΕΣ.: ΜΕΣ. ΑΜΕΤΑΒ. ΑΡΡ. ΘΕΜ. ΕΝΕΣ.").
  3. Υπάρχει στενή σημασιολογική συγγένεια μεταξύ του έρρινου ενεστώτα και του μεταβιβαστικού ενεστώτα, π.χ. *ὄρ-νυ-μι* 'κινώ, ξεσηκώνω, κάνω να κινηθεί, να δημιουργηθεί'.

Αρχαία Ελληνική έχει κατά τον Strunk ως εξής:

ΜΕΤΑΒ. (ΕΝΕΡ.)	ΑΜΕΤΑΒ. (ΜΕΣ.)
* <i>k̂i-n-éu-ti</i>	* <i>k̂jeu-e-toi</i>
* <i>k̂i-n-éu-ti</i>	* <i>k̂i-n-u-tói</i>
κινέFω	κίνυται
κινέω	κινέομαι

Ο Garcia-Ramón, αντιθέτως, υποστήριξε (1994, σελ. 69-74) ότι αρχικά δεν υπήρχε έρρινος ενεστώτας αλλά ένα αμετάβατο ρήμα ('κινούμαι') και ένας μεταβαστικός ενεστώτας **k̂jom-éj-^e/o*- (ενεργητικός). Σε κάποια μεταγενέστερη φάση της ΙΕ (και, λογικά, μόνο στο τμήμα εκείνο που αποτέλεσε τον "πρόγονο" της Ελληνικής) πλάσθηκε έρριμος ενεστώτας, ο οποίος τελικά εκτόπισε τον παλαιό μεταβαστικό ή τον περιόρισε σε συγκεκριμένες μόνο χρήσεις και σημασίες, όπως φαίνεται από το ερμηνευμα που δίνει ο Ησύχιος για το λήμμα *έσσοσημένον*.

Όπως και να έχουν πάντως τα πράγματα, θα πρέπει να υποθέσουμε την ύπαρξη σε κάποια φάση της γλωσσικής εξέλιξης ενός έρρινου ενεστώτα, όπως δηλώνει η ύπαρξη του ομηρικού *κίνυται*.

(2) *θύνεω*. Ο σπάνιος και μόνο στην ποίηση (π.χ. στον Ησίοδο) εμφανιζόμενος αμετάβατος αυτός ενεστώτας θεωρήθηκε κι αυτός ως το προϊόν της θεματικοποίησης αθέματος έρρινου ενεστώτα *θυ-n-ευ-μι (→*θυνέFω). Μαρτυρείται επίσης και ενεστώτας *θύνω* με την ίδια σημασία και χρήση (Όμηρος, Πίνδαρος), ο οποίος εξηγείται κι αυτός ως προϊόν θεματικοποίησης του προαναφερθέντος *θυ-n-ευ-μι (*θυ-nF-ω). Μαρτυρούνται τέλος οι ενεστώτες *θύ-ω* 'αναπηδώ, πέφτω με ορμή' (για τον αέρα, το νερό και για πολεμιστές -Όμηρος, Ησίοδος, Αλεξανδρινοί), πρβλ. και αρχ. ινδ. *dhūy-áte* < **dhūH-jo-*, και *θυίω* (ομηρικός ύμνος "εις Έρμη", 560). Η αναγωγή του *θύνω* σε παλαιότερο *θυ-n-ευ-μι φαίνεται να στηρίζεται κι από την ύπαρξη στην Αρχαία Ινδική του κατά πάσα πιθανότητα συγγενούς έρρινου ενεστώτα *dhūnóti* 'αναταράζει, κουνά πέρα-δώθε'. Στην περίπτωση αυτή θα έπρεπε να ξεκινήσουμε από ρίζα με χαρακτηριστήρα -u και επαύξηση -u- (**dheu-u-*, **dhu-eu-*, **dhu-u-*), γεγονός ελάχιστα πιθανό κατά τη γνώμη μου. Αντιθέτως, μαρτυρούνται πλείστοι τύποι που φέρουν ίχνη ριζικής επαύξησης με λαρυγγικό φθόγγο: "μετ. παθ. παρακ." *dhū-tá-* (<**dhūH-tó-*), *dhavi-tra-* (<**dheuH-tro-*) κ.λπ. Από ρίζα αυτής της δομής θα ανέμενε κανείς στην ΙΕ έρρινο ενεστώτα *dhm-n-éH-ti, ο οποίος δε μαρτυρείται στην αρχαιότερη Ινδική. Στη μεταγενέστερη Ινδική (στην περίοδο Pāli) έχουμε ενεστώτα *dhūnāti*, ο οποίος θα μπορούσε, αν δεν αποτελεί τεχνητό αρχαϊσμό, να αναχθεί απευθείας σε ΙΕ ε-

νεστώτα *dhu-n-éH-ti, ενώ ο *dhūpóti* θα μπορούσε να ερμηνευθεί ως προϊόν της Ινδικής στα πλαίσια της γενικότερης τάσης της για αντικατάσταση των έρρινων ενεστώτων του τύπου *-pá-ti* από αντίστοιχους του τύπου *-pó-ti*.

Το μόνο που θα απέμενε να εξηγηθεί θα ήταν η απουσία του αρχαιότερου *dhūpāti* από τον εντυπωσιακό όγκο των σωζόμενων γραπτών μαρτυριών της αρχαιότερης Ινδικής. Η ύπαρξη, επομένως, στην ΙΕ αθέματος έρρινου ενεστώτα *dhu-n-éu-ti είναι πολύ αμφίβολη. Οι αντιστοιχίες μεταξύ του ελλ. *θύνω* (*θύνέω*) και του αρχ. ινδ. *dhūpóti* αποδεικνύονται μάλλον προϊόντα παράλληλων αλλά ανεξάρτητων μεταξύ τους εξελίξεων στις δύο γλώσσες.

(3) δινέω. Ο κυρίως μεταβατικά χρησιμοποιούμενος αυτός ενεστώτας θεωρήθηκε προϊόν θεματικοποίησης αθέματος έρρινου ενεστώτα *di-n-εu-μι. Μαρτυρείται επίσης και ως *δίνω* (στον Ησίοδο, στον Καλλίμαχο καθώς επίσης και στη μεγάλη επιγραφή από την Ηράκλεια της Κάτω Ιταλίας: *άπο-δίνωνντι*). Όπως όμως και στην περίπτωση του *κινέω*, έχουμε να κάνουμε με ένα κανονικό συνηρημένο ρήμα που δεν παρουσιάζει ίχνη αθέματος έρρινου ενεστώτα, π.χ. *έ-δίνησα δε-δίνη-μαι* και τα παράγωγα *δίνημα δίνησις* κ.λπ., πρβλ. και το αιολικό *δίννεντες*⁴ (=δινέοντες από ενεστώτα *δίννημι*, Σαπφώ). Η αιολική μαρτυρία είναι πολύ σημαντική: αν το *-νν-* δεν είναι μετρικής φύσεως⁵, τότε δείχνει πως το συνηρημένο ρήμα σε *-έω* (=αιολικό αθέματο σε *-η-μι*) είναι μεταγενέστερο από το *δίνω* (αιολ. *δίννω <*di-nF-ω) και έχει πλαστεί πάνω σε αυτό, με βάση τη νέα "ρίζα" *δίν-*. Ο μεταπλασμός του *δίνω*/*δίννω σε *δινέω*/*δίννημι* πρέπει να έλαβε χώρα μετά τη μεταβολή $\Phi(\omega\text{-νήεν})\nu F > \tilde{\Phi}\nu$ ή $\tilde{\Phi}\nu\nu$ (Αιολική), όταν η παλαιότερη ύπαρξη του επιθήματος **-νF-* δεν ήταν πλέον ορατή για τον ομιλητή.

Ετυμολογικά, το *δινέω* συνδέεται πιθανότατα με το επίθετο *διερός* 'ταχύς' (προσδιορίζει το ουσιαστικό *πούς*, ι 43⁶) και το αρχ. ινδ. *dīyati* 'πετά' (<*diH-je-ti) οπότε πρέπει να επανασυνθέσουμε ρίζα με λαρυγγικό φθόγγο (μάλλον *H₁): *dei-H₁- *di-eH₁- *di-H₁-. Οι τρεις αυτές λέξεις δηλώνουν βέβαια διαφορετικά είδη κίνησης η δήλωση εντούτοις έχει και στις τρεις περιπτώσεις το στοιχείο της γοργής, έντονης κίνησης. Η πιθανή σημασιολογική "γέφυρα"

4. Ως γνωστόν στις αιολικές και σε ορισμένες άλλες διαλέκτους τα συνηρημένα ρήματα εμφανίζονται ως αθέματα, π.χ. *φίλη-μι* (=φιλέω), *στεφάνω-μι* (=στεφανόω). Ορισμένα από αυτά φαίνεται πως ήταν αρχικά όντως αθέματα, τα οποία στην πλειοψηφία των διαλέκτων πέρασαν στη θεματική κλίση λαβαίνοντας το επίθημα **-j^ε/o-:-η-μι* *-ε-μεν*→**-ε-ιω* **-ε-ιο-μεν*.

5. Ο Chantaine στο ετυμολογικό του λεξικό χαρακτηρίζει το *-νν-* "εσφαλμένο αιολισμό" (hyper-éolisme).

6. ι 43-44:

*ένθ' ἢ τοι μὲν ἐγὼ διερωῶ ποδὶ φειγμένῃ ἡμέας
ἠνώγεα, τοὶ δὲ μέγα νήπιοι οὐκ ἐπίθοντο.*

που θα μπορούσε να ενώσει το *δινέω* με το *δίγατι* βρίσκεται σε μια στροφή της Σαπφώς (αριθ.1 στην έκδοση της E.M.Voigt, βλ. βιβλιογραφία):

κάλοι δέ σ' ἄγον
ᾠκεες στρουῖθοι περί γᾶς μελαίνας
πύκνα δίννεντες πτέρ' ἀπ' ὠράνω αἴθε-
ρος διά μέσσω.

Το *πύκνα δίννεντες* στο απόσπασμα αυτό δηλώνει τη γρήγορη ημιπεριστροφική κίνηση που πραγματώνουν τα πουλιά με τα φτερά τους κατά την πτήση.

Επομένως το *δινέω* δεν είναι το προϊόν μιας θεματικοποίησης **δι-ν-ευ-μι* → **δινεF-ω* αλλά του μεταπλασμού του ενεστώτα *δίνω* / **δίννω* (με αρχικό επίθημα **-νF-ε/ο-*) σε *δίν-έω* / *δίνν-η-μι*. Πολλές φορές στην Αρχαία Ελληνική έχουμε εναλλαγή ενός απλού θεματικού ενεστώτα και ενός συνηρημένου σε *-έω* χωρίς, φαινομενικά τουλάχιστον, συνέπειες σημασιολογικής φύσεως. Τον ίδιο μεταπλασμό φαίνεται πως έχουμε και στην περίπτωση των *θύνω* και *θύνέω*. Η περίπτωση του *κινέω* είναι κάπως διαφορετική, καθότι υπήρξε αρχικά, όπως είδαμε πιο πάνω, αθέματος έρρινος ενεστώτας του τύπου **-π-έυ-μι*. Περισσότερες λεπτομέρειες θα δούμε παρακάτω.

Ας εξετάσουμε πρώτα όμως το επίθημα **-νF-ε/ο-*. Με το επίθημα αυτό θεωρείται ότι σχηματίζονται οι ενεστώτες *τίνω*, *φθίνω* και *φθάνω*, υπόθεση που στηρίχτηκε στο ότι το ριζικό φωνήεν των ενεστώτων αυτών μαρτυρείται σε άλλες διαλέκτους ως μακρό (π.χ. στην Ιωνική: *φθίνω*), ενώ στην αττική διάλεκτο ως βραχύ (*φθίνω*). Στηρίχτηκε επίσης και στο ότι υπάρχουν στην Αρχαία Ινδική οι ετυμολογικά συγγενείς ενεστώτες της 5ης "συζυγίας" (τύπος *-πό-τι -πυ-μάς* < **-π-έυ-τι *π-υ-μές*) *σι-πό-τι* και *κσι-πό-τι*. Οι τρεις ελληνικοί ενεστώτες ανάγονται σε **τι-νF-ω*, **φθι-νF-ω* και **φθα-νF-ω*, αντίστοιχα, και θεωρούνται προϊόντα θεματικοποίησης αρχικών αθέματων έρρινων ενεστώτων **κ^wi-νευ-μι*, **φθι-νευ-μι* και **φθα-νευ-μι*, από τους οποίους οι δύο πρώτοι ταυτίζονται συνήθως με τους "προγόνους" των αρχ. ινδ. *cinóti* και *kṣinóti*. Οι αρχικοί όμως αυτοί ΙΕ αθέματοι έρρινοι ενεστώτες, από τους οποίους υποτίθεται ότι προήλθαν οι *τίνω φθίνω* και *cinóti kṣinóti*, μάλλον δεν ανήκουν στους "γνήσιους", αυτούς που ο Strunk ονόμασε "prototypisch" ("πρωτοτυπικούς"), καθώς λόγω της δομής των ριζών τους θα αναμένονταν άλλου τύπου ενεστώτες, οπότε η υπαρκτή τους στην ΙΕ καθίσταται αμφίβολη:

ρίζα **k^wei- *k^wi-* "μονοσύλλαβη" χωρίς *-u-*
ρίζα **φθει- *φθι-* "μονοσύλλαβη" χωρίς *-u-*

ρίζα *φθā- *φθa- (*φθεH₂-, *φθH₂-) "μονοσύλλαβη" χωρίς -u⁻⁷

Το ότι βέβαια δε μαρτυρούνται παραλλαγές των ριζών αυτών με -u⁻⁸ και ως εκ τούτου οι αθέματοι έρρινοι ενεστώτες του τύπου *-n-éu-mí που υποτίθεται ότι σχηματίστηκαν πάνω σ' αυτές δεν ανήκουν στους γνήσιους εκπροσώπους του τύπου αυτού δεν αποκλείει την περίπτωση να συγχωνεύθηκε ήδη στην ΙΕ το *-n-eu/u- σε ένα ενιαίο σύνολο, σε ένα νέο επίθημα, το οποίο θα χρησιμοποιήθηκε πλέον όχι μόνο σε μη "δισύλλαβες" ρίζες σε -eu/u- ή "μονοσύλλαβες" ρίζες με επαύξηση -eu/u⁻⁹ αλλά και σε ρίζες άλλης δομής, όπως οι προαναφερθείσες τρεις. Στην περίπτωση αυτή θα είχαμε ήδη στην ΙΕ δημιουργία μη "γνήσιων" αθεμάτων έρρινων ενεστώτων με επίθημα *-neu/nu-, οι οποίοι θα πέρασαν ως κοινή κληρονομιά σε επιμέρους ΙΕ γλώσσες. Οι αντιστοιχίες *τίνω/τίνυμαι: cínōtī* και *φθίνω: kḗnōtī*, αν δεν αποτελούν προϊόντα παράλληλων και ανεξάρτητων μεταξύ τους εξελίξεων (βλ. Pantelidis 1993, σελ. 18, 32), θα μπορούσαν να ερμηνευθούν κατ' αυτό τον τρόπο.

Ένα δεύτερο πρόβλημα είναι το χρονολογικό. Αν οι τρεις ενεστώτες πρέπει όντως να αναχθούν σε αθέματος έρρινους ενεστώτες του τύπου *-n-éu-mí, οι οποίοι υπέστησαν θεματικοποίηση σε *-vF^{-ε}/o-, θα πρέπει να ερμηνευθεί ικανοποιητικά το γεγονός ότι η θεματικοποίηση αυτή περιορίστηκε μόνο στους ενεστώτες αυτούς και δεν επεκτάθηκε (στην αττική διάλεκτο τουλάχιστον) στους άλλους ενεστώτες του τύπου αυτού (π.χ. *στόρνυμι, ὄρνυμι, ὄλλυμι* <*ὄλ-νυ-μι κ.λπ.), ο οποίος παρέμεινε αθέματος μέχρι τον 4ο π.Χ. αι. και μάλιστα κατέστη πολύ παραγωγικός, επεκτεινόμενος σε ρί-

7. Πρβλ. και τους ενεστώτες από ρίζες παρόμοιας δομής:

*στā- *στα- (*steH₂-) → *ἰ-στā-μι*: (αόρ.) *ἔ-στā-ν*

*θη- *θε- (*dheH₁- *dhH₁-) → *τί-θη-μι*: (αόρ.) *ἔ-θε-μεν*

*φā- *φα- (*bheH₂- *bhH₂-) → *φā-μί*: *ἔ-φā-ν*

Αν μάλιστα λάβουμε υπόψη ότι ο παλαιότερος αόριστος του φθάνω είναι ο ριζικός *ἔ-φθη-ν/ἔ-φθā-ν* (πριν αντικατασταθεί από τον ένσιγμο *ἔ-φθα-σα*), μπορούμε να υποθέσουμε ότι ο αρχικός ενεστώτας από τη ρίζα *φθā-* ήταν **(πί-)φθā-μι* (δηλαδή αθέματος με ή χωρίς αναδιπλασιασμό όπως και στις τρεις προαναφερθείσες ρίζες) και αντικαταστάθηκε από άλλον σχηματισμένο με το επίθημα *-vF^{-ε}/o- που προσαρτήθηκε στη μηδενισμένη βαθμίδα της ρίζας (*φθā-).

8. Πρβλ. *φθί-σις, ἄ-φθι-τος, ἔ-φθι-μένος, ἔ-φθā-ν, τί-σις, τεῖ-σαι* κ.λπ.

9. Η διάκριση των δύο αυτών τύπων ριζών είναι ασαφής. Το αν μια ρίζα θα χαρακτηριστεί ως "δισύλλαβη" ή "μονοσύλλαβη" με επαύξηση είναι τελικά μάλλον ζήτημα χρονικού "βάθους" και εξελικτικού σταδίου, στο οποίο βρίσκεται η ρίζα. Εξαργάται επίσης από τη δυνατότητά μας να εισχωρήσουμε με τις μεθόδους της ιστορικοσυγκριτικής γλωσσολογίας σε μεγαλύτερα χρονικά βάθη. Δεν σκοπεύω στο σημείο αυτό να επεκταθώ περισσότερο στο μεγάλο αυτό θεωρητικό ζήτημα, μια και δεν επηρεάζει ουσιαστικά την εδώ διατυπούμενη επιχειρηματολογία.

ζες που αρχικά μάλλον δε σχημάτιζαν ενεστώτα τέτοιου τύπου¹⁰. Είναι δύσκολο να υποστηρίξει κανείς ότι ο τύπος αυτός ενεστώτων άρχισε σε μια πρόωμη εποχή¹¹ να περνά στη θεματική κλίση και ότι ύστερα η διαδικασία αυτή σταμάτησε για αρκετούς αιώνες (μέχρι τον 4ο π.Χ. αι. οπότε εμφανίζονται στην αττική διάλεκτο οι πρώτοι θεματικοί τύποι σε -νύ-ω), ενώ παράλληλα ο ίδιος αυτός τύπος έρρινων ενεστώτων κατέστη παραγωγικότατος ως *αθέματος* (βλ. υποσημείωση 13). Η μορφή άλλωστε του επιθήματος *-*πμ*-στους ενεστώτες *τίνω*, *φθίνω* και *φθάνω* δημιουργεί προβλήματα. Στους τύπους αυτούς έχουμε συμφωνική πραγμάτωση του *μ* (-*νF*-ω) σε μη τονιζόμενο επίθημα, ενώ το σύνθητες στους θεματικοποιημένους ενεστώτες του τύπου αυτού είναι να πραγματώνεται το *μ* φωνηεντικώς και να τονίζεται (π.χ. *ὄμ-νύ-ω*)¹². Η διαφορετική αυτή πραγμάτωση θα μπορούσε βέβαια να ερμηνευθεί με τη βοήθεια του νόμου του Sievers (-*νύ(μ)*-*ō* έναντι -*πμ*-*ō* ανάλογα με το αν προηγείται "ανοιχτή" ή "κλειστή" συλλαβή). Όσον αφορά όμως τη δράση του νόμου αυτού στην πρόωμη Ελληνική επικρατεί ακόμη μεγάλη ασάφεια¹³, οπότε η εξαγωγή "ασφαλών" συμπερασμάτων με βάση αυτόν είναι μεθοδολογικά παρακινδυνευμένη αν όχι μη ενδεδειγμένη (ή και αδύνατη). Άλλωστε και σ' αυτήν ακόμα την περίπτωση η πρόωμη θεματικοποίηση, που περιορίζεται στους ενεστώτες *τίνω*, *φθίνω* και *φθάνω*, θα παρέμενε χωρίς ικανοποιητική εξήγηση. Η "διαφορετικού" τύπου θεματικοποίηση (-*νύ*-ω έναντι -*νF*-ω) μπορεί, κατά τη γνώμη μου να εξηγηθεί με την αρχική ύπαρξη στην ΙΕ δύο τύπων *αθέματος* έρρινων ενεστώτων από ρίζες σε -*μ*, με διαφορετικό τονικό σχήμα. Οι δύο αυτοί τύποι ενεστωτικών σχηματισμών θα διέφεραν μόνο στον ενικό του ενεργητικού ενεστώτα, ενώ στους υπόλοιπους τύπους (συμπεριλαμβανομένου ίσως και του μέσου ενεστώτα) ήταν ίδιοι:

-
10. Πρβλ. *δείκ-νῦ-μι* (έναντι λατ. *deic-ō* > *dicō*, αρχ. ινδ. *disáti*, γοθ. *ga-teihan*), *ἐννῶμι* <*Fεσ-νῦ-μι (έναντι αρχ. ινδ. *vás-te*<*més-toi, χεττ. *mes-ta* κ.λπ.), *ζώννῶμι*<*ζωσ-νῦ-μι (έναντι λιθ. απαρέμφ. *jūs-ti* και τους νεότερους (από το τέλος του 5ου π.Χ. αι.) *κεράννυμι*, *πετάννυμι*, *σκεδάννυμι*, *κρεμάννυμι*, κ.ο.κ.).
  11. Οι *τίνω*, *φθίνω* και *φθάνω* εμφανίζονται ήδη στον Όμηρο αποκλειστικά ως θεματικοί ενεστώτες. Μόνο από τον *τίνω* έχουμε *αθέματα* μέση φωνή *τίνυμαι*, γεγονός που ίσως δείχνει την παλαιότητα του έρρινου ενεστωτικού σχηματισμού στο ρήμα αυτό έναντι των άλλων δύο (βλ. και πιο κάτω).
  12. Η θεματικοποίηση του ενεστωτικού αυτού τύπου μερτυρείται ήδη στον Όμηρο. Πέρα από το ότι ίσως να εξυπηρετεί μετρικές ανάγκες μπορεί και να αντικατοπτρίζει ως ένα βαθμό την πραγματική κατάσταση στην ιωνική διάλεκτο, όπου η *αθέματα* ρηματική κλίση ήταν σχεδόν "νεκρή" κατά την κλασική περίοδο σε αντίθεση με την αττική και άλλες διαλέκτους της εποχής εκείνης.
  13. Βλ. και Mayrhofer 1986, σελ. 164-167.

	ΤΥΠΟΣ Α	ΤΥΠΟΣ Β
εν. 1.πρ.	*CéR-n-u-mi	*C _R -n-éu-mi
2.πρ.	*CéR-n-u-si	*C _R -n-éu-si
3.πρ.	*CéR-n-u-ti	*C _R -n-éu-ti
πληθ. 1.πρ.		*C _R -n-u-mé-
2.πρ.		*C _R -n-u-té
3.πρ.		*C _R -n-u-énti

C=σύμφωνο, R="ημίφωνο": i, u, r, l, m, n.

Ο πρόδρομος του ενεστώτα *τίνω*¹⁴ θα είχε σύμφωνα με την παραπάνω υπόθεση ως εξής:

ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΗ ΦΩΝΗ	ΜΕΣΗ ΦΩΝΗ
*k ^w éi-nu-mi	*k ^w i-nu-? (πρβλ. ομηρ. <i>τί νυμαί</i>)
*k ^w éi--nu-si	*k ^w i-nu-sói
*k ^w éi--nu-ti	*k ^w i-nu-tói
*k ^w i-nu-mé-	*k ^w i-nu-médhH ₂ -
*k ^w i-nu-té	*k ^w i-nu-?
*k ^w i-nu-énti	*k ^w i-nu-ητόι

Στον πληθυντικό, μετά από αναλογικό αναβιβασμό του τόνου στη συλλαβή της ρίζας, θα προέκυψε στα πρόσωπα του αριθμού αυτού η εξής κατάσταση:

*k^wi-nu-me-
 *k^wi-nu-te
 *k^wi-nu-onti (με ετεροίωση του *-e-)

Η κατάληξη του 3.πληθ. του ενεργητικού αθέματος ενεστώτα ήταν αρχικά *-énti¹⁵, ενώ στο αντίστοιχο πρόσωπο του θεματικού ενεστώτα η κατάληξη ήταν *-o-nti (-o-:θεματικό φωνήεν). Έτσι έχουμε ελλ. (μυκην.) e-e-si (=é(h)-ενσι) και οσκ.-ουμβρ. s-ent < IE *(H₁)s-énti (πρβλ. όμως και λατ. s-unt < *s-onti), ελλ. (ομηρ.) 3.πληθ. παρτατ. = ἤ-εν (αρχ. ινδ. āsan) < IE *e-H₁s-ent, ελλ. διαλ. ἀν-έ-θ-εν (αόρ.) < *(e-)dhH₁-ént κ.λπ. αλλά ελλ. (δωρ.) φέρ-ο-ντι, λατ.

14. Ο ενεστώτας αυτός σύμφωνα με τα όσα εκτέθηκαν πιο πάνω θα ήταν μη "πρωτοτυπικός" σχηματισμός με επίθημα *-nu-.

15. Αυτό σε εκείνους τους τύπους αθέματων ενεστωτικών σχηματισμών, στους οποίους στον πληθυντικό και στη μέση φωνή ο τόνος έπεφτε στην κατάληξη. Στους άλλους τύπους αθέματων ενεστωτικών σχηματισμών, στους οποίους τονιζόταν η ρίζα ή ο αναδιπλασιασμός σε ολόκληρο το κλιτικό τους παράδειγμα, χρησιμοποιείτο η κατάληξη *-ητι, πρβλ. αρχ. ινδ. dá-dh-ati < IE *dhé-dhH₁-ηti, ρίζα *dheH₁/dhH₁-, ελλ. τί-θη-σι. Από αυτή την κατάληξη προέρχεται μάλλον η ελληνική κατάληξη -ᾶσι (πρβλ. τι-θέ-ᾶσι < *-ανσι με αναλογικό -ν- < *-ασι < *-ατι < *-ητι).

fer-unt (αρχ.ινδ. *bhár-a-nti*) <IE *bhér-o-nti. Το επίθημα, με το οποίο σχηματιζόταν η μετοχή ενεστώτα ήταν στην αθέματη κλίση *-*ént/nt*¹⁶, ενώ στη θεματική κλίση ήταν *-*o-nt*-. Έτσι έχουμε (*τι*-)θείς < IE *(*dhi*-)*dhH₁-ént-s*, *δρακ-είς* (Πίνδαρος), μετοχή κάποιου κατά τα άλλα αμάρτυρου στην Ελληνική ριζικού αορίστου IE *e-derk-*m*, ο οποίος στα κείμενα εμφανίζεται ως θεματικός -"αόριστος β"- *ἔ-δρακ-ο-ν δρακῶν*, ενεστώτας *δέρομαι*, πρβλ. αρχ. ινδ. αόριστο *a-dars-ma/a-dṛs-ma*. Τα παραπάνω στοιχεία (*-*énti* και *-*ént*-) μπορούσαν να εμφανίζουν ετεροίωση (*-*onti* και *-*ont*-), η οποία συνδεόταν μάλλον με περιπτώσεις απώλειας του τονισμού εξαιτίας μετατόπισης (αναβιβασμού) του τόνου σε συλλαβές που προηγούνταν των *-*énti* και *-*ént*-, μετατόπιση η οποία ελάμβανε χώρα όταν π.χ. ένας ρηματικός τύπος έχανε τον αυτόνομο τονισμό του και γινόταν εγκλιτικός¹⁷. Πάντως η μη ετεροιωμένη αλλά και η ετεροιωμένη πραγμάτωση των *-*énti* και *-*ént*- ασφαλώς δεν αποτελούσαν ελευθέρως εναλλασσόμενους τύπους (πράγμα που συνήθως εμμέσως υποτίθεται για να εξηγηθεί η θεματικοποίηση σε -*vF*-*ω* και, γενικότερα, η πρώιμη θεματικοποίηση πολλών αρχικά αθέματων ενεστώτων). Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται και από το ότι στην Ελληνική η κατάληξη *-*énti* σε ενεστώτες τους οποίους διατήρησε αθέματος είτε διατηρήθηκε αυτούσια (πρβλ. *δώρ. τί-θ-εντι*<*-*dhi-dhH₁-énti*) είτε αντικαταστάθηκε από την κατάληξη -*ᾶσι*, όπως π.χ. στην αττική διάλεκτο, πρβλ. *τι-θέ-ᾶσι, δι-δό-ᾶσι, δεικ-νύ-ᾶσι* κ.λπ. Σε κανένα από τα ρήματα αυτά δε μαρτυρείται κατάληξη *-*onti* (ελευθέρως εναλλασσόμενη με την μη ετεροιωμένη *-*énti*) που να οδήγησε, λόγω της ομοιότητάς της με τη θεματική κατάληξη *-*o-nti*, στη θεματικοποίηση των παραπάνω ενεστώτων (η οποία πραγματοποιήθηκε τελικά υπό την επίδραση άλλων παραγόντων πολύ αργότερα, κατά την ελληνιστική εποχή)¹⁸.

Ετεροίωση της κατάληξης *-*énti* έχουμε, όπως είδαμε πιο πάνω, και στην περίπτωση του *τίνω*, ετεροίωση που συνδέεται με τον αναλογικό αναβιβασμό του τόνου. Ο αναβιβασμός αυτός οδήγησε στην ενοποίηση του τονικού σχήματος του ενεστώτα –επεκτείνοντας παράλληλα και τη μηδενισμένη μεταπτωτική βαθμίδα της ρίζας και στα πρόσωπα του ενικού– και στην "πα-

16. Στους αθέματος ενεστώτες με σταθερό τονισμό στην πρώτη συλλαβή είχαμε μόνο *-*nt*-, πρβλ. υποσημ. 15.

17. Υπάρχουν ισχυρές ενδείξεις από τη Χεττιτική και την Αρχαία Ινδική, ότι το ρήμα εμφανιζόταν σε ορισμένες περιπτώσεις ως εγκλιτικό, π.χ. στα περίφημα "μόρια" της Χεττιτικής, με τα οποία ξεκινούσε σχεδόν κάθε πρόταση στη γλώσσα αυτή, όπως τουλάχιστον φαίνεται από τα διασωθέντα επιγραφικά κείμενα.

18. Ένα ενδεχόμενο αμάρτυρο "πρωτοελληνικό" 3.πληθ. *δίδοντι<*-*di-dH₃-énti* δεν μπορεί να θεωρηθεί ως εξαίρεση, γιατί το *o στην περίπτωση αυτή θα προήλθε από **H₃+*e*.

γίωση" της ετεροιωμένης μεταπτωτικής βαθμίδας **-onti* της κατάληξης του 3.πληθ. *ως της μόνης δυνατής* σ' αυτό τον τύπο ενεστώτων (και όχι ελευθέρως εναλλασσομένης με την κανονική βαθμίδα **-épti*, γεγονός που πιθανότατα θα είχε αποτρέψει την "ερμηνεία" τής **-onti* ως θεματικής καταλήξεως). Από την ετεροιωμένη, λοιπόν, και μη ελευθέρως με **-épti* εναλλασσόμενη κατάληξη του 3.πληθ., η οποία έμοιαζε με την αντίστοιχη κατάληξη της θεματικής κλίσης, ξεκίνησε η θεματικοποίηση των ενεστώτων του τύπου αυτού ("τύπος A"), με παράλληλη επικράτηση σε ολόκληρο το κλιτικό παράδειγμα του ενεστώτα της μεταπτωτικής βαθμίδας του πληθυντικού, δηλαδή της μηδενισμένης:

*k^wí-nu-ō
*k^wí-nu-o-men/s
*k^wí-nu-e-te
*k^wí-nu-o-nti

Ο άλλος τύπος αθέματος έρρινου ενεστώτα ("τύπος B": **C_R-n-éu-ti*, **C_R-n-u-épti*) διατηρήθηκε ανέπαφος, καθώς στο κλιτικό παράδειγμά του δεν υπήρχαν οι προϋποθέσεις για μια τέτοια εξέλιξη¹⁹, δηλαδή για αναλογικό αναβιβασμό του τόνου στη ριζική συλλαβή με ετεροίωση της κατάληξης και ακόλουθη θεματικοποίηση.

Στην Αρχαία Ινδική ο "τύπος A" δε διατηρήθηκε. Η ομοιότητα των προσώπων του πληθυντικού με τα αντίστοιχα του "τύπου B" οδήγησε μάλλον στην πλήρη αναλογική εξομοίωση του "τύπου A" προς τον "τύπο B", ο οποίος στη γλώσσα αυτή κατέστη πολύ παραγωγικός:

<u>A</u>		<u>B</u>
<i>*-n-u-mi</i>		<i>*-n-éu-mi</i>
<i>*-n-u-si</i>		<i>*-n-éu-si</i>
<i>*-n-u-ti</i>		<i>*-n-éu-ti</i>
	<i>*-n-u-mé-</i>	
	<i>*-n-u-té</i>	
	<i>*-n-u-épti</i>	

Αρχ. ινδ. 5η συζυγία:

-nó-mi
-nó-si
-nó-ti

19. Δεν υπήρχαν δηλαδή σε αυτό τύποι με τονιζόμενη τη ριζική συλλαβή, οι οποίοι θα αποτελούσαν την αφηρησία μιας τέτοιας εξέλιξης.

-*nu-más*
 -*nu-thá*
 -*nv-ánti*

Ένα σημαντικό ερώτημα που γεννιέται είναι αν ο "τύπος A" συνδεόταν (είτε αρχικά στην ΙΕ, είτε αργότερα εντός της Ελληνικής ως θεματικός σε *-*vF-ε/ο*-) με συγκεκριμένα σημασιολογικά χαρακτηριστικά των ρημάτων, των οποίων σχημάτιζε τους ενεστώτες. Είναι γνωστό ότι οι αθέματοι έρρινοι ενεστώτες παρουσιάζουν τόσο στην Ελληνική όσο και σε άλλες ινδοευρωπαϊκές γλώσσες έντονο το μεταβατικό-μεταβιβαστικό στοιχείο (transitive-causative value) στη σημασία τους. Στους ενεστώτες που είναι σχηματισμένοι με "επίθημα" *-*vF-ε/ο*- μπορούμε να παρατηρήσουμε το αντίθετο, δηλαδή την απουσία του προαναφερθέντος στοιχείου από τη σημασιολογική (και, κατά συνέπεια, και συντακτική) δομή των ενεστώτων αυτών. Ο *φθίνω* είναι αναμφίβολα αμετάβατος, ενώ ο *φθάνω* χρησιμοποιείται στη συντριπτική πλειοψηφία των περιπτώσεων χωρίς άμεσο αντικείμενο. Η ακριβής αρχική σημασία και σύνταξη του *τίνω* δεν είναι τόσο εύκολο να ανιχνευθεί. Φαίνεται πάντως πως η αρχική σημασία του ρήματος αυτού ήταν περίπου "πληρώνω για κάτι, τιμωρούμαι", οπότε μπορούμε και στην περίπτωση του *τίνω* να υποθέσουμε ότι έχουμε να κάνουμε με αρχικώς αμετάβατο ρήμα, το οποίο αργότερα άρχισε να συντάσσεται και ως μεταβατικό, με "εσωτερικό" ("σύστοιχο") όμως αντικείμενο. Άγνωστο παραμένει αν αυτός ο τύπος ενεστώτα συνδεόταν εξ αρχής με την απουσία μεταβατικότητας ή τη "χαμηλή μεταβατικότητα" (βλ. Meiser 1993) ή αν η σύνδεση αυτή αποτελεί δευτερεύουσα εξέλιξη. Δηλαδή ο "τύπος A" χρησιμοποιείτο εξ αρχής για το σχηματισμό ενεστώτων μη μεταβατικών ενεστώτων ή η στενή σύνδεση "τύπου A" και απουσίας μεταβατικότητας/"χαμηλής μεταβατικότητας" πραγματοποιήθηκε εκ των υστέρων (πιθανότατα μετά την "αποκοπή" της Ελληνικής από τον "ινδοευρωπαϊκό κορμό"); Γεγονός παραμένει πάντως ότι η σύνδεση αυτή υφίστατο τουλάχιστον από κάποια εποχή και έπειτα, ενώ φαίνεται πως έπαιξε (πέρα από τη δομή της εκάστοτε ρηματικής ρίζας) και σημαντικό ρόλο στην εξάπλωση του "τύπου A" (στην Ελληνική θεματικοποιημένου πλέον). Τα όσα γράφει η Fawcett-Tucker αναφορικά με τη γένεση του ενεστώτα *δῶνω* (πρβλ. *δύω, δύομαι*) είναι πολύ χαρακτηριστικά και παρουσιάζουν μεγάλο ενδιαφέρον για το ζήτημα που εξετάζουμε (Fawcett-Tucker 1990, σελ. 389):

"The nasal stem might either continue an old -nū-mi present (<*δύνFω, cf. φθίνω <*φθίνFω), or it might represent a secondary formation built beside the root aorist active as a result of the following sort of analogical proportion:

<i>Root aor. act.</i>	<i>Present</i>	<i>Root aor.</i>	<i>present</i>
	=		
*ἔφθᾶν	₇ *φθάνFω ¹¹⁷	ἔδυν	X

$$X = *δύνFω > δύνω$$

Και στην υποσημείωση 117:

"Cf. present φθάνει (Il. 9.506, 21.262) beside root aorist ἔφθη (Il. 16.314+) etc. The nasal present of this verb does not show a transitive-causative value which contrasts with the value of the root aorist, and so could have served as a model for δύνω which is parallel to ἔδν in value".

Στην περίπτωση του δύνω σημαντικό ρόλο έπαιξε και η ομοιότητα της δομής της ρίζας του με τη δομή της ρίζας του φθάνω (ελλ. δῶ/δῦ-:φθᾶ/φθᾶ-) καθώς και η ύπαρξη και στα δύο ρήματα μη μεταβατικών αθέματων ριζικών αορίστων (ἔ-δῶ: ἔ-φθᾶ).

Ο θεματικοποιημένος πλέον "τύπος A" επεκτάθηκε από ρήματα όπως τα φθάνω και δύνω και στα ρήματα από τις ρίζες θν- και δι-:

$$*θν-νFω \quad *δι-νFω$$

Στα δύο αυτά ρήματα δε μαρτυρείται βέβαια αόριστος που θα συνέβαλλε, μεταξύ άλλων, όπως στην περίπτωση του δύνω, στη δημιουργία ενός ενεστώτα σε *-νFω, η φωνολογική-δομική ομοιότητα όμως των ριζών τους με αυτές των δύνω/φθάνω (ελλ. δῶ/δῦ- και φθᾶ/φθᾶ-) και τίνω (ελλ. τι-, από ΙΕ μηδενισμένη βαθμίδα *k^wi-) υπήρξε αποφασιστικής σημασίας²⁰.

Πέρα από την ομοιότητα των ριζών αποφασιστικό ρόλο έπαιξε (σε συνδυασμό με αυτή) και η χρήση των ρημάτων αυτών. Το θύνω είναι, όπως τα δύνω και φθάνω, αμετάβατο, ενώ το δίνω χρησιμοποιείται κυρίως ως μεταβατικό ("περιστρέφω"). Θα μπορούσε να υποθέσει κανείς ότι και το δύνω ήταν αρχικά αμετάβατο, ενώ αργότερα άρχισε να χρησιμοποιείται και ως με-

20. Σ' αυτό το σημείο πρέπει να τονιστεί ότι πρόκειται για απλή φωνολογική ομοιότητα. Η δομή των ριζών διαφέρει όμως κάπως: *k^wei/k^wi- έναντι *dheu-H/dhu-H-. Η δεύτερη ρίζα διαφέρει από την πρώτη κατά τη ριζική επαύξηση με λαρυγγικό φθόγγο. Δε γνωρίζουμε βέβαια αν το θύνω είναι σχηματισμένο από εκείνη την παραλλαγή της ρίζας που ανάγεται στην ΙΕ παραλλαγή με επαύξηση ή από εκείνη την παραλλαγή που ανάγεται σε παραλλαγή χωρίς επαύξηση. Το αποτέλεσμα όμως θα ήταν και στις δύο περιπτώσεις το ίδιο:

*θν-νFω > θύνω (*dhu-)

*θν-νFω > θύνω (*dhu-H-)

Και στην περίπτωση του δίνω υπάρχει αβεβαιότητα για το κατά πόσο ο ενεστώτας αυτός πλάστηκε από ρίζα *δι- ή *δῖ-.

ταβατικό²¹. Μετά τη μεταβολή *ΦνF>Φ̄ν (Ιωνική-Αττική και δωρικές διάλεκτοι, Φνν στη Λεσβιακή Αιολική, πρβλ. δίννω), η οποία, με το να καταστήσει τους ενεστωτικούς αυτούς σχηματισμούς αδιαφανείς για τον ομιλητή - γεγονός που ενισχύθηκε και από την απουσία από το κλιτικό παράδειγμα των ρημάτων αυτών ριζικών αορίστων όπως π.χ. ἔ-φθᾶ-ν - δημιούργησε κατά κάποιον τρόπο καινούριες ρίζες, πάνω στις οποίες θα μπορούσαν να δομηθούν νέοι ενεστώτες με άλλα επιθήματα. Έτσι παρεκτάθηκαν οι ενεστώτες θύνω και δίνω σε θυν-έω και διν-έω αντίστοιχα χωρίς (εμφανείς σε μας τουλάχιστον) σημασιολογικές συνέπειες, φαινόμενο που παρατηρείται και σε αρκετά άλλα ρήματα, π.χ. μάχομαι:μαχέομαι (ομηρ.), ἐπι-μέλομαι: ἐπι-μελέομαι, μινύθω (ομηρ.): μινυθέω (στον Ιπποκράτη) κ.λπ.

Ας έρθουμε τώρα στο κινέω. Όπως είδαμε πιο πάνω, η παραδειγματική σύνδεση του αρχικού έρρινου ενεστώτα με τον παλαιό αόριστο ἔσσευα είχε, την εποχή των ομηρικών επών, λόγω της μεταβολής *k̄j >σ(σ), μορφολογικά και σημασιολογικά διαρραγεί. Ο έρρινος αθέματος ενεστώτας και ο παλαιός αθέματος ριζικός αόριστος δε γίνονταν πλέον αισθητοί ως ανήκοντες στο ίδιο κλιτικό παράδειγμα, γι' αυτό και ανεξαρτητοποιήθηκαν πλήρως ο ένας από τον άλλο δίνοντας δύο νέα ρήματα (βλ. και πιο πάνω). Το θέμα κινυ- του ρήματος κατέστη "αδιαφανές" για τον ομιλητή, οπότε υπέκειτο σε διάφορες μεταβολές και αναδομήσεις. Έτσι μεταβλήθηκε σε "συνηρημένο" ρήμα σε -έω, αρχικά μόνο στην ενεργητική αλλά αργότερα και στη μέση φωνή²². Στη μεταβολή αυτή είναι πολύ πιθανό να έπαιξαν ρόλο, επιδρώντας στον αρχικό *κίνυμι, και οι ενεστώτες θυνέω και δινέω. Οι δύο τελευταίοι έχουν, πέρα από την απλή φωνολογική-δομική ομοιότητα της (νέας) "ρίζας" τους με αυτήν του κινέω (θυν-, διν-: κιν(υ)-), στενή σημασιολογική συνάφεια με το κινέω: δηλώνουν, όπως και ο τελευταίος, κίνηση. Η διαφορά τους έγκειται, όπως ήδη επισημάνθηκε, στο ότι τα θυνέω και δινέω δηλώνουν συγκεκριμένα είδη κίνησης, ενώ το κινέω δηλώνει κίνηση γενικά, χωρίς σαφή αναφορά στο είδος της κίνησης. Επιπλέον το κινέω χρησιμοποιείται σχεδόν αποκλειστικά ως μεταβατικό σε αντίθεση με το θυνέω και εν μέρει με το δινέω.

Ας έρθουμε τώρα στη μακρότητα του ι στο κινέω. Ο Strunk ερμηνεύει το

21. Παραδείγματα τέτοιας εξέλιξης έχουμε αρκετά και από τη Νέα Ελληνική, πρβλ. μεταξύ άλλων *αγριεύω*. αρχικώς μόνο αμετάβατο → και μεταβατικό (*αγριεύω κάποιον*, π.χ. κάποιον ζώο κ.λπ.). Πρόκειται για ένα σύνθετο φαινόμενο, το οποίο παρατηρείται και σε άλλες ΙΕ γλώσσες.

22. Στον Όμηρο, π.χ., δε διατηρούνται στην ενεργητική φωνή ίχνη της παλαιάς αθέματος κλίσεως, ενώ, αντιθέτως απαντώνται αθέματοι μέσοι τύποι, όπως η μετοχή *κινύμενος*. Το ίδιο συμβαίνει με το *τίνω* (*τίννυμαι*) αλλά και με άλλους ενεστώτες, έρρινους και μη.

kī- ως τη μηδενισμένη βαθμίδα μιας παραλλαγής της ρίζας με λαρυγγικό φθόγγο ως ριζική επαύξηση, σε θέση πριν από σύμφωνο²³. Η μηδενισμένη βαθμίδα της παραλλαγής αυτής επεκτάθηκε, κατά τον Sturuk, στον ενεστώτα αναλογικά με άλλους μη ενεστωτικούς τύπους, π.χ. ένα ρηματικό επίθετο **kiH-tó-s* > **kī-τος*. Η εξήγηση αυτή προϋποθέτει τα εξής:

(1) Η επέκταση της μηδενισμένης βαθμίδας με το λαρυγγικό στον ενεστώτα **ki-n-éu-mi* πρέπει να συνέβη σε εποχή κατά την οποία οι λαρυγγικοί φθόγγοι θα είχαν ήδη, στη θέση μεταξύ φωνήεντος και συμφώνου, σιγηθεί και αφήσει πίσω τους μόνο τη μακρότητα ως "ανάμνηση" της προηγούμενης ύπαρξής τους. Αλλιώς θα έπρεπε να υποθέσουμε ότι σε έρρινο ενεστώτα **ki-n-éu-mi* από ρίζα **k̄j-eu-* παρεμβλήθηκε μεταξύ του **ki-* και του ενθήματος **-n-* η λαρυγγική επαύξηση **-H-* δίνοντας ενεστώτα **ki-H-n-éu-mi*, με δύο δηλαδή επαυξήσεις, μία πριν και μία μετά το ένθημα **-n-*. Το ενδεχόμενο αυτό είναι μάλλον απίθανο, εκτός αν υποθέσουμε ότι το **-n-eu-* είχε ήδη συγχωνευθεί σε επίθημα **-neu/nu-*, πράγμα ελάχιστα πιθανό για την εποχή στην οποία αναφερόμαστε. Στην περίπτωση που συμβαίνει το πρώτο, η μεταβολή **kiH->*kī-* προ συμφώνου στο ρηματικό επίθετο **kiH-tó-s* θα οδήγησε στο να γίνει αισθητό το **kī-* ως ρίζα χωρίς επαυξήσεις, οπότε η αναλογική επέκτασή του σε άλλα τμήματα του κλιτικού παραδείγματος δε θα συναντούσε εμπόδια μορφολογικής φύσεως όπως αυτό που προανέφερα. Απαραίτητη προϋπόθεση για μια τέτοια εξέλιξη είναι βέβαια και σε αυτή την περίπτωση η προηγούμενη συγχώνευση του παλαιού ενθήματος **-n-* και της ριζικής επαυξήσεως **(e)u-* σε ένα νέο επίθημα **-neu/nu-*, που θα είχε το ίδιο status με το επίθημα με το οποίο σχηματιζόταν το ρηματικό επίθετο:

*kī-tó-s
*ki-néu-mi → **kī-néu-mi*

Η διατήρηση της αυτονομίας των δύο στοιχείων, του **-n-* και του **(e)u-* στον ενεστώτα δε θα μπορούσε μάλλον να είχε οδηγήσει σε τέτοιο αποτέλεσμα:

*kī- -tó-s
*ki-n-éu-mi

(2) Η εξήγηση αυτή προϋποθέτει επίσης τη συνύπαρξη σε ρηματικά κλιτι-

23. Μαρτυρούνται τύποι που θα μπορούσε να υποθεθεί ότι περιέχουν παραλλαγή της ρίζας με **H₂* ως ριζική επαύξηση, π.χ. *κίατο· έκινεϊτο* (Ησύχιος) και *μετ-ε-κία-θον* (ομηρ.). Η ερμηνεία όμως αυτή των παραπάνω τύπων είναι αβέβαιη. Το *-α-* στους τύπους αυτούς θα μπορούσε να έχει προέλθει και αναλογικά από ένα 3.πληθ. αορ. **kíu-ητο>*κίατο *κίαντο* (από ρίζα **k̄j-(e)u-*).

κά παραδείγματα της Ινδοευρωπαϊκής τύπων σχηματισμένων από διάφορες παραλλαγές της ίδιας ρίζας, π.χ. ενεσ. *ki-n-éu-mi αλλά ρημ. επιθ. *ki-H-tó-s. Το φαινόμενο αυτό δε φαίνεται να ήταν ασύνηθες στην ΙΕ. Η Ελληνική διασώζει ίχνη της κατάστασης αυτής:

- ενεσ. ὄλλῶμι < *ὄλ-νῶ-μι < **H₃l-n-ew/u-* (ρίζα **H₃l-ew/u-*, πρβλ. οὖλος < *ὄλ-μ-ο-)
 αόρ. ὄλε-σα, ὄλε-το (ρίζα **H₃l-H₁-*)
 παράγ. ὄλε-τήρ, ὄλε-θρος κ.λπ.

Το φαινόμενο αυτό παρατηρείται και στην Αρχαία Ινδική. Η ερμηνεία του εκφεύγει από τα όρια του παρόντος άρθρου, γι' αυτό και δεν επεκτείνονται περισσότερο επ' αυτού.

Κατά τον ίδιο τρόπο ερμηνεύει ο Strunk (1967, σελ. 122-126) τη μακρότητα στα *θυνέω* *δινέω*, και στο ετυμολογικά συγγενές προς το *θυνέω* αρχαίο ινδικό *dhūpōti*, το οποίο όμως, όπως είδαμε πιο πάνω, μάλλον δεν μπορεί να αναχθεί (μαζί με το *θυνέω*) σε ΙΕ ενεστώτα *dhunéuti. Η μακρότητα στους δύο προαναφερθέντες ελληνικούς ενεστώτες οφείλεται είτε σε λαρυγγικούς φθόγγους-επαυξήσεις της ρίζας (**dhuH->*θῶ- + -vF-^{ε/ο}-*) είτε σε αντέκταση (**dhu-*: **θῶ-vFω > θῶνω*), αν οι αρχικές ρίζες που υπόκεινται στα *θυνέω* και *δινέω* ανάγονται σε ΙΕ ρίζα χωρίς επαύξηση με λαρυγγικό.

Δεν αποκλείεται βέβαια να έλαβε χώρα εξέλιξη αντίστροφη από αυτήν που περιγράφηκε πιο πάνω, δηλαδή να πλάστηκε πρώτα το *κινέω* και κατόπιν αναλογικά τα *θυνέω* και *δινέω*. Το γεγονός ότι οι δύο τελευταίοι ενεστώτες μαρτυρούνται αποκλειστικά σχεδόν στην ποίηση –χωρίς αυτό βέβαια να αποκλείει παλαιότερη χρήση τους και στην ομιλούμενη γλώσσα, την οποία όμως πλησίαζε περισσότερο η γλώσσα της πεζογραφίας, από την οποία απουσιάζουν– ενώ το *κινέω* ήταν σαφώς τμήμα του λεξιλογίου της ομιλούμενης γλώσσας, φαίνεται να ενισχύει την εκδοχή αυτή. Όποια εκδοχή πάντως κι αν είναι τελικά η "ορθή", η αλληλεπίδραση των τριών αυτών ρημάτων μεταξύ τους είναι προφανής. Όπως είδαμε, τόσο φωνολογικώς όσο και μορφολογικώς και σημασιολογικώς τα τρία αυτά ρήματα παρουσιάζουν στενή συνάφεια μεταξύ τους, ενώ η απευθείας αναγωγή τους σε "παλαιούς" ("ΙΕ") αθέματους έρρινους ενεστώτες δεν αντέχει σε μια προσεκτικότερη ανάλυση των δεδομένων. Ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης το γεγονός ότι και άλλα δύο ρήματα "κινήσεως σημαντικά" λήγουν σε -*νέω*, το ποιητικό *οἶχ-νέω* ('πηγαίνα, έρχομαι', 'περπατώ' > 'ζω' –Σοφοκλής *Ηλέκτρα* 165– 'έχω φύγει', 'πλησιάζω'), το οποίο στα πεζά κείμενα απαντάται ως *οἶχομαι*, και το (*ἀφ-*)*ικ-νέομαι* ('έρχομαι', 'φτάνω'), το οποίο απαντάται επικώς-ποιητικώς και επιγραφικώς ως *ἴκ-ω*. Έχουμε, λοιπόν, για να επανέλ-

θουμε στο σημείο που εθίγη στην αρχή του άρθρου, στην περίπτωση των *κινέω*, *θινέω* και *δινέω* τη δημιουργία ενός νέου παραγωγικού επιθήματος -νε- που κατέληξε να προσαρτάται σε ρηματικές ρίζες που δηλώνουν κίνηση; Η απάντηση είναι μάλλον όχι. Πρώτον, το -νε- είναι στο *οϊχνέω* (*οϊχνομαι*) και στο *ἀφικνέομαι* (*ἀφικόμην*) καθαρό επίθημα, ενώ στους τρεις ενεστώτες που εξετάστηκαν στο άρθρο αυτό το -ν- είναι πλέον μέρος της ρηματικής "ρίζας", έχοντας περάσει σε ολόκληρο το κλιτικό παράδειγμα των ρημάτων (πρβλ. *κινήσω*, *ἐδίνησα* κ.λπ.), αν και ξεκίνησε ως τμήμα παλαιότερου "επιθήματος" (*-νF_o/o-). Αυτό με τη σειρά του προήλθε από τη συγχώνευση ενός ενθήματος με ριζική επαύξηση ή τη "δεύτερη" συλλαβή "δισύλλαβης" ρίζας σε *-eu/u-. Δεύτερον, το -νε- χρησιμοποιήθηκε και για το σχηματισμό ενεστώτων ρημάτων μη "κινήσεως σημαντικών", όπως (*ὑπ-*)*ισχ-νέομαι* (*ὑπ-ίσχομαι*), *ἀρ-νέομαι* κ.λπ. Η προέλευση του επιθήματος -νε- πρέπει μάλλον να αναζητηθεί αλλού και όχι στα *κινέω*, *θινέω* και *δινέω*, ενώ η εξάπλωσή του οφείλεται μάλλον σε παράγοντες που δεν έχουν σχέση με τη δήλωση είτε συγκεκριμένου είδους κίνησης είτε της κίνησης αυτής καθ' εαυτή.

Συγκεφαλαιώνοντας: Στο άρθρο αυτό εξετάστηκε η προέλευση των ενεστωτικών σχηματισμών *κινέω*, *θινέω* και *δινέω*. Είδαμε ότι δομικές αντιστοιχίες μεταξύ ετυμολογικά συγγενών τύπων σε γενετικά συγγενείς γλώσσες (όπως π.χ. *θυ-νFω: *dhū-nó-ti*) δεν αποτελούν απαραίτητα κοινή κληρονομιά από την πρωτογλώσσα, αλλά μπορούν να είναι το αποτέλεσμα παράλληλων και ανεξάρτητων μεταξύ τους εξελίξεων. Έγινε προσπάθεια να στηριχθεί, βάσει συγκεκριμένων ενδείξεων, η άποψη ότι το πέρασμα των αθεμάτων ενεστώτων στη θεματική κλίση αρχικά τουλάχιστον δεν γινόταν με την "απλή" ανάληψη από τους πρώτους των καταλήξεων της θεματικής κλίσης, αλλά συνδεόταν με άλλους παράγοντες μάλλον φωνολογικούς. Κατέστη πιθανή η ύπαρξη στην ΙΕ ενός ακόμη τύπου έρρινων ενεστωτικών σχηματισμών από ρίζες σε *-eu/u- με διαφορετικό τονικό σχήμα, ενός τύπου ο οποίος στην Ελληνική πέρασε νωρίς στη θεματική κλίση, γεγονός στο οποίο συνέβαλαν αποφασιστικά φωνολογικοί παράγοντες που συνδέονταν με το τονικό σχήμα του.

Τέλος, οι ενεστώτες *κινέω*, *δινέω* και *θινέω* της Αρχαίας Ελληνικής αποτελούν καλά παραδείγματα για το πώς μπορεί σε κάθε εξελικτικό στάδιο να αναλύεται από ομιλητές διαφορετικά η δομή της λέξης και να "μετακινούνται" έτσι τα όρια της "ρίζας" της, καθώς επίσης και για τους παράγοντες, με τους οποίους μπορεί να συνδέεται η εξάπλωση και η αλληλεπίδραση των διαφόρων μορφολογικών τύπων (φωνολογικούς-δομής της ρίζας, μορφολογικούς, σημασιολογικούς).

N. Παντελίδης
Πανεπιστήμιο Θράκης

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Bader, F. 1979: "Les présents à nasale indo-européens: La classe en *-nu". *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris* 74, 1, 191-235.
- Beekes, R.S.P. 1995: *Comparative Indo-European linguistics: An introduction* (Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins).
- Chantraine, P. 1968: *Dictionnaire étymologique de la langue grecque, histoire des mots* (Paris: C. Klincksieck).
- García-Ramón, J.-L. 1994: "Indogermanische Wurzelpräsentia und innere Rekonstruktion". Στο G. Dunkel (εκδ.), *Früh-, Mittel-, Spätindogermanisch*, Akten der IX. Fachtagung der Indogermanischen Gesellschaft, 5.-9. Oktober 1992, Zürich (Wiesbaden: Dr. Ludwig Reichert Verlag).
- Kuryłowicz, J. 1964: *The inflectional categories of Indo-European* (Heidelberg: Carl Winter).
- Mayrhofer, M. 1986: "Segmentale Phonologie des Indogermanischen". Στο M. Mayrhofer (εκδ.): *Indogermanische Grammatik*, τόμ. I.2 (Heidelberg: Carl Winter).
- Meiser, G. 1993: "Zur Funktion des Nasalpräsens im Indogermanischen". Στο G. Meiser (εκδ.), *Indogermanica et Italica* (Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft) 280-313.
- Pantelidis, N. 1993: *Die Entwicklung der n-Präsentien innerhalb der griechischen Sprachgeschichte bis zum Zeitalter des Hellenismus* (Thessaloniki: Ziti Editions).
- Rasmussen, J.E. 1990: "Zur Abbauhierarchie des Nasalpräsens, vornehmlich im Arischen und Griechischen". Στο H. Eichner & H. Rix (εκδ.), *Sprachwissenschaft und Philologie—Jacob Wackernagel und die Indogermanistik heute* (Wiesbaden: Ludwig Reichert) 188-201.
- Rix, H. 1976: *Historische Grammatik des Griechischen: Laut- und Formenlehre* (Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft).
- Rix, H. 1995: "Einige lateinische Präsensstambildungen zu set-Wurzeln". Στο W. Smoczyński (εκδ.): *Kuryłowicz Memoriae Vol., part I (Analecta), Indoeuropaea Cracoviensia, I* (έκδοση Πανεπιστημίου Κρακοβίας) 399-408.
- Sandoz, C. 1974: "Une classe résiduelle du verbe indo-européen". *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris* 69,1, 55-61.
- Schmidt, K.-H. 1995: "Zu den Nasalpräsentien im Indogermanischen". Στο H. Hettrich (εκδ.), *Verba et Structurae* (Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft).
- Schwyzler, E. 1939: *Griechische Grammatik* (München: C.H. Beck).
- Strunk, K. 1967: *Nasalpräsentien und Aoriste* (Heidelberg: Carl Winter).
- Strunk, K. 1979: "Anhaltspunkte für ursprüngliche Wurzelabstufung bei den

- indogermanischen Nasalpräsentien". *Incontri Linguistici* 5, 85-102.
- Strunk, K. 1994: "Relative chronology and Indo-European verb-system: The case of present- and aorist-stems". *Journal of the Indo-European Studies* 22.3-4, 417- 434.
- Tucker, E. 1990: *The creation of morphological regularity: early Greek verbs in -έō, -άō, -όō, -ύō and -ίō* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht).
- Thumb, A. & Hauschild, 1959: *Handbuch des Sanskrit* (Heidelberg: Carl Winter).
- Voigt, E.-M. 1971: *Sappho et Alcaeus* (Amsterdam: Athenaeum-Polak van Gennep).
- Watkins, C. 1969: *Geschichte der indogermanischen Verbalflexion* (Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft).